Пузирна Н.С., к.ю.н., доцент
доцент кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка»,

ДОТРИМАННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ:МЕЖІ ТА ВИНЯТКИ

Однією з ключових засад нотаріальної діяльності в Україні є забезпечення конфіденційності відомостей, що стали відомі нотаріусу під час вчинення нотаріальних дій. Ця вимога виражається у принципі дотримання нотаріальної таємниці, що гарантує довіру громадян до інституту нотаріату. Однак сучасні виклики, розвиток електронного документообігу, а також взаємодія нотаріусів із державними органами зумовлюють необхідність чіткого розуміння меж і винятків із цього принципу.

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII [1], нотаріальна таємниця - це сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, зокрема про її особу, майно, майнові та немайнові права і обов'язки. З одного боку, таке визначення є широким і дозволяє охопити майже будь-яку інформацію, що стала відомою нотаріусу. З іншого - воно не дає чіткого розуміння, які саме відомості належать до категорії таємниці, а які можуть бути розкриті в силу правових вимог. Як зазначається в науковій літературі, це визначення потребує подальшого тлумачення, адже «зазначена інформація може стати предметом судового вивчення під час розгляду цивільної справи, і в кожному конкретному випадку потрібно буде визначатися із можливістю або неможливістю нотаріуса свідчити про такі обставини» [2].

Особливістю нотаріальної таємниці є те, що обов'язок щодо її збереження поширюється не лише на самого нотаріуса, але й на його помічників, технічних працівників, осіб, які беруть участь у нотаріальних діях як свідки, а також будь-яких інших осіб, яким ці відомості стали відомі у зв'язку з виконанням роботи чи наданням послуг (ч. 2 ст. 8 Закону України «Про нотаріат»). Отже, закон формує широке коло суб'єктів, на яких покладено відповідальність за нерозголошення конфіденційних даних.

Водночас абсолютна конфіденційність у сучасному правовому полі неможлива. Законодавство чітко визначає випадки, коли нотаріус зобов'язаний надати інформацію, і такі дії не вважаються порушенням нотаріальної таємниці. Наприклад, ч. 8 ст. 8 Закону України «Про нотаріат» становить певні законні межі нотаріальної таємниці: довідки та копії документів можуть надаватися судам, прокуратурі, органам досудового розслідування, державним виконавцям, податковим органам, Національному агентству з питань запобігання корупції, а також Антимонопольному комітету - за умови наявності обґрунтованої письмової вимоги. Подібні положення відображають баланс між принципом конфіденційності та суспільною потребою у забезпеченні законності та контролю.

Окремо закон визначає, що подання нотаріусом інформації до органів фінансового моніторингу, а також внесення відомостей до державних реєстрів не є порушенням нотаріальної таємниці. Ці винятки пояснюються потребою держави запобігати відмиванню доходів, фінансуванню тероризму та іншим суспільно небезпечним діянням. У таких випадках публічний інтерес переважає над приватним.

Разом із тим, сучасна практика демонструє низку проблем. Як відзначає дослідниця К. Е. Косяченко, хоча закон містить норму про відповідальність за порушення нотаріальної таємниці, механізм притягнення до відповідальності фактично відсутній. У кримінальному чи адміністративному законодавстві немає окремих норм, які б регламентували покарання за розголошення конфіденційної інформації нотаріусом або іншими особами [3, с. 114]. Це створює прогалину у правозастосуванні, коли порушення залишається без належної юридичної оцінки.

Окрім юридичних аспектів, важливою є практична організація збереження таємниці. Треті особи не повинні бути присутніми під час нотаріальних дій, якщо тільки цього не бажає сам клієнт. Приміщення нотаріуса має забезпечувати конфіденційність, а всі електронні документи - захист від несанкціонованого доступу. Проте в умовах цифровізації виникають нові ризики: витік даних з електронних реєстрів, недосконаліть захисту інформаційних систем. Це ставить під сумнів реальну ефективність гарантій таємниці у XXI столітті.

Цікаво, що судова практика в Україні підходить до цього питання прагматично. Так, присутність сторонньої особи під час посвідчення заповіту, якщо заповідач не заперечує проти цього, не вважається порушенням нотаріальної таємниці і не може бути підставою для визнання заповіту недійсним [2]. Це ще раз доводить: поняття «таємниці» не є абсолютним - воно має оцінюватися з урахуванням волевиявлення сторін і конкретних обставин.

Таким чином, нотаріальна таємниця є складним і багатогранним правовим інститутом. Її дотримання забезпечує захист особистих інтересів громадян і зміцнює довіру до нотаріальної системи. Однак сучасні виклики - цифровізація, відкритість державних реєстрів, підвищення вимог до прозорості фінансових операцій - вимагають оновлення законодавчої бази. Потрібно встановити чіткі критерії того, що становить нотаріальну таємницю, визначити процедури її захисту в електронному середовищі, а також врегулювати питання відповідальності за її порушення.

Зрештою, збереження нотаріальної таємниці - це не лише питання професійного обов'язку, а й показник рівня правової культури держави, у якій поважають приватність людини так само, як і верховенство права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII : станом на 10 січ. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text (дата звернення: 09.10.2026).

2. Поняття та межі нотаріальної таємниці. URL: http://yurradnik.com.ua/stati/ponyattya-ta-mezhi-notarialnoyi-tayemnitsi/ (дата звернення: 09.10.2026).

3. Косяченко К. Е. Нотаріальна таємниця як одна з важливих складових діяльності нотаріуса: сучасний стан та проблемні питання. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2023. №2. С. 112-115. URL: DOI: https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.2.18

Сапарова А.О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Державний торговельно-економічний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Цифровізація суспільних відносин є одним із визначальних чинників трансформації сучасної правової системи. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, цифрових платформ, штучного інтелекту, автоматизованого прийняття рішень та систем обробки великих масивів даних істотно змінює способи реалізації прав людини. Унаслідок цього традиційні конституційні права набувають нових форм реалізації, а держава стикається з необхідністю забезпечення їх ефективного захисту в цифровому середовищі.

Конституція України не містить окремого переліку «цифрових прав людини». Водночас низка конституційних положень створює нормативну основу для їх реалізації. Зокрема, стаття 32 гарантує право на невтручання в особисте і сімейне життя та встановлює гарантії захисту конфіденційної інформації про особу, а стаття 34 закріплює свободу думки і слова, право вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію [1]. Таким чином, цифрове середовище не формує ізольованої від традиційної системи прав людини сфери, а передусім створює нові умови для реалізації вже гарантованих Конституцією прав.

У сучасній юридичній науці відсутній єдиний підхід до визначення поняття цифрових прав. Одним із підходів є їх розуміння як нової генерації прав людини, яка виникла під впливом інформаційно-технологічного розвитку. Інша позиція полягає в тому, що цифрові права є похідними від уже існуючих фундаментальних прав, але мають специфічні форми реалізації та захисту в цифровому середовищі. Такий підхід узгоджується з позицією Ради Європи, відповідно до якої права людини та основоположні свободи мають застосовуватися однаково в офлайн та онлайн середовищі [2].